

Верховний
Суд

Спори за участю Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Судова практика

Ганна Вронська
суддя Верховного Суду

Спори між ФГВФО та пов'язаними особами банку

КГС 2022

➤ **7 постанов**

КГС 2023

➤ **16 постанов**

Юрисдикція спорів між ФГВФО
та пов'язаними особами банку

ФГВФО на час ліквідації банку здійснює управління та розпорядження його майном, що за своєю суттю властиво для власника юридичної особи.

Спир між Фондом і посадовими особами банку про відшкодування заподіяної третій особі шкоди має розглядатися за правилами господарського судочинства.

постанови ВП ВС від 19.06.2018 року у справі № 757/75149/17-ц, від 31.10.2018 у справі № 757/75148/17-ц

Склад сторін у справах за позовами ФГВФО
до пов`язаних з банком осіб про відшкодування шкоди

Предметом доказування у справах за позовами ФГВФО про відшкодування шкоди є:

- ❑ персональний склад органів управління банку на момент ухвалення рішень про вчинення сумнівних правочинів;
- ❑ дати обрання/призначення та звільнення з посади кожного з відповідачів;
- ❑ належність відповідачів до керівників банку;
- ❑ наявність у відповідачів статусу посадової особи акціонерного товариства, пов'язаної з банком особи.

Постанови КГС ВС від 21.07.2021 у справі № 910/12930/18, від 25.07.2022 у справі № 922/2860/18, від 07.09.2022 у справі 904/3867/21, від 27.09.2022 у справі № 904/3864/21, від 25.07.2023 у справі № 910/13325/21, від 12.12.2023 у справі № 927/561/21

Позивач у справах про відшкодування шкоди заподіяної кредиторам та / або банку

- ❑ У разі недостатності майна банку норма ч. 5 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» наділяє Фонд правом звернення до суду з позовом про відшкодування шкоди заподіяної кредиторам та / або банку.
- ❑ Норма ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» не містила заборони для Фонду звернутися до суду з позовом після ліквідації Банку, а навпаки, враховуючи спеціальний статус Фонду, визначала, що ліквідація неплатоспроможного банку не припиняє таке право та не є підставою для звільнення від відповідальності пов'язаної з банком особи.
- ❑ Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів виведення банків з ринку та задоволення вимог кредиторів цих банків» від 30.06.2021 №1588-IX було доповнено ч. 7 ст. 52, якою передбачено, що Фонд має право звертатися з такими позовами протягом процедури ліквідації банку та протягом трьох років після внесення запису про припинення банку як юридичної особи (спеціальна позовна давність).

Позивач у справах про відшкодування шкоди заподіяної кредиторам та / або банку

Відповідно до Закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», зокрема ст. 52, ФГВФО мав процесуальну дієздатність для звернення до суду з позовом від власного імені в інтересах кредиторів ліквідованого Банку до осіб, які відповідно до законодавства мають нести відповідальність за завдану шкоду ФГВФО та іншим кредиторам Банку.

Постанови КГС ВС від 12.07.2022 у справі № 910/18526/21, від 08.11.2023 у справі № 916/1489/22, від 12.12.2023 у справі № 927/561/21, постанова ВП ВС від 25.05.2021 у справі № 910/11027/18, від 14.02.2024 у справі № 910/19584/20

Відповідач у справах про відшкодування шкоди заподіяної кредиторам та / або банку

- ❑ Згідно із ч. 1 ст. 42 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (в редакції чинній, на момент прийняття відповідачами рішення щодо придбання цінних паперів) **керівниками банку** є голова, його заступники та члени ради банку, голова, його заступники та члени правління банку, головний бухгалтер, його заступники, керівники відокремлених підрозділів банку.
- ❑ За змістом п. 3 ч.1 статті 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (в редакції, чинній на момент прийняття відповідачами рішення щодо придбання цінних паперів) для цілей цього Закону **пов`язаними з банком особами** є, зокрема: керівники банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів банку.
- ❑ У розумінні наведених норм законодавства, на момент прийняття рішення, оформленого протоколом засідання кредитного комітету, відповідачі діяли як пов`язані з банком особи.

Відповідач у справах про відшкодування шкоди заподіяної кредиторам та / або банку

- ❑ Посадові особи органів акціонерного товариства несуть відповідальність перед товариством за збитки, завдані товариству своїми діями (бездіяльністю), згідно із законом.
- ❑ Відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» (в редакції, що діяла станом на 09.07.2015) посадовими особами органів акціонерного товариства є фізичні особи - голова та члени наглядової ради, виконавчого органу, ревізійної комісії, ревізор акціонерного товариства, а також голова та члени іншого органу товариства, **якщо утворення такого органу передбачено статутом товариства.**

Відповідач у справах про відшкодування шкоди заподіяної кредиторам та / або банку

Члени кредитного комітету, які не входили до складу правління, є посадовими особами акціонерного товариства, якщо утворення кредитного комітету передбачено статутом банку.

Постанови КГС ВС від 21.07.2021 у справі № 910/12930/18, від 09.01.2024 у справа № 910/7305/21

Відповідач у справах про відшкодування шкоди заподіяної кредиторам та / або банку

Відсутність у відповідача статусу керівника банку чи посадової особи акціонерного товариства протягом періоду вчинення відповідачами дій щодо укладення договору про відступлення права вимоги не виключає застосування статей 92, 1166 ЦК України як правової підстави для відшкодування шкоди.

Обставини, які підлягають доказуванню у справах
за позовами ФГВФО до пов`язаних з банком осіб про
відшкодування шкоди

Обставини, які підлягають доказуванню

- ❑ Персональний склад органів управління банку на момент ухвалення рішень про вчинення сумнівних правочинів; дати обрання/призначення та звільнення з посади кожного з відповідачів; належність відповідачів до керівників банку; наявність у відповідачів статусу посадової особи акціонерного товариства, пов'язаної з банком особи;
- ❑ Факт ухвалення рішення органом управління банку про вчинення сумнівного правочину, персональний склад органу на момент ухвалення такого рішення, результати голосування кожного члена (за, проти, утримався); інші фактичні обставини ухвалення такого рішення на підставі яких документів (наданих контрагентом та внутрішніх документів банку) ухвалювалося рішення, чи була дотримана внутрішня процедура банку щодо погодження таких рішень, хід обговорення;
- ❑ Факт вчинення банком сумнівного правочину (укладення договору);
- ❑ Факт виконання банком сумнівного правочину (перерахування/отримання коштів, передання/отримання майна чи майнових прав);

Обставини, які підлягають доказуванню

- ❑ Факти протиправної поведінки відповідачів (недотримання законодавства про банківську діяльність, нормативів діяльності банку, індивідуальних приписів НБУ, обставини, що підтверджують невваженість інвестиційної політики та ризикованість кредитної політики банку, відсутність в банку ефективної системи запобігання ризикам, порушення відповідачами фідучіарних обов'язків, дії відповідачів усупереч інтересам банку тощо);
- ❑ Збитки банку від конкретного правочину (балансова вартість активу на дату початку виведення банку з ринку, розмір грошових коштів, фактично стягнутих за рішенням суду та включених до ліквідаційної маси, оціночна вартість активу, визначена незалежним оцінювачем у процедурі ліквідації, вартість продажу такого активу в процесі ліквідації банку) та їх причини;
- ❑ Розмір недостатності майна банку для розрахунків з кредиторами (як мінімальний розмір збитків банку та шкоди, завданої кредиторам банку невваженою інвестиційною політикою, ризикованою кредитною діяльністю, бездіяльністю відповідачів, що призвело до неплатоспроможності та ліквідації банку).

Чи входить у предмет доказування, з'ясування обставин недостатності майна банку та правомірності /неправомірності дій ФГВФО щодо розпорядження активами банку

Установлення обставин недостатності майна банку та наявності у діях відповідачів повного складу правопорушення є підставою для покладення на останніх відповідальності згідно з ч. 5 ст.52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (у редакції, чинній станом на дату подання позову).

Підставою для відмови у задоволенні позовних вимог, що виникають у спірних правовідносинах щодо стягнення з відповідачів шкоди на користь саме банку, а не ФГВФО, може бути доведення відповідачами обставин відповідності їх діяльності (щодо придбання цінних паперів) інтересам банку та відсутності підстав для їх відповідальності за конкретне стверджуване порушення чи недобросовісні дії / бездіяльність.

Однак обставини щодо того, чи мали дії / бездіяльність ФГВФО негативні наслідки щодо обсягу формування ліквідаційної маси неплатоспроможного банку, не входять до предмета доказування у цьому спорі.

Доведенням відсутності своєї вини у стверджуваному порушенні, спростування наявності інших елементів складу правопорушення у спірних правовідносинах з банком на момент вчинення порушення забезпечується дотримання права на справедливий суд для відповідача, а не у спосіб доведення останнім обставин, які не стосуються спірних правовідносин.

Постанова СП КГС ВС від 05.02.2024 у справі № 910/4149/21

Відступ від висновків, викладених ВС у постанові від 01.08.2023 у справі № 910/9833/21:

у спорі, де ФГВФО звертається з позовом в порядку ч. 5 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (у редакції після внесення змін до цієї норми за Законом України № 629-VIII від 16.07.2015, що набрав чинності 12.08.2015) у разі, коли відповідач вказує, що на момент виведення банку з ринку майна (активів) банку було достатньо для задоволення вимог всіх кредиторів, а недостача виникла внаслідок неналежного виконання ФГВФО та уповноваженою особою, яка була призначена в банку ФГВФО і протягом часу виведення банку з ринку відчужувала активи, своїх обов'язків в рамках такої процедури, до предмета доказування у такому спорі входять, зокрема, обставини правомірної / протиправної поведінки ФГВФО та уповноважених осіб ФГВФО (належного виконання вимог Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», порушення ними фидуціарних обов'язків, їх дії, вчинені всупереч інтересам кредиторів банку, тощо).

Постанова СП КГС ВС від 05.02.2024 у справі № 910/4149/21

Склад цивільного правопорушення

- ❑ При зверненні з позовом про відшкодування заподіяної майнової шкоди, позивач повинен довести належними, допустимими та достовірними доказами неправомірність поведінки заподіювача шкоди, наявність шкоди та її розмір, а також причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою.
- ❑ Зі змісту ч. 2 ст. 1166 ЦК України вбачається, що цивільне законодавство в деліктних зобов'язаннях передбачає презумпцію вини заподіювача шкоди. Тому спростування цієї вини (у тому числі з підстав вини самого позивача в заподіяній шкоді) є процесуальним обов'язком її заподіювача.

Неправомірна поведінка відповідачів

Частина 3, 4 ст. 92 ЦК України

- ❑ Орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, а також яка є членом колегіального виконавчого органу юридичної особи, з моменту її вступу на посаду набуває обов'язків щодо такої юридичної особи, зокрема зобов'язана діяти виключно в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно, у межах повноважень, наданих статутом юридичної особи і законодавством, і у спосіб, який, на її добросовісне переконання, сприятиме досягненню мети діяльності юридичної особи, у тому числі уникаючи конфлікту інтересів. Члени наглядової ради або ради директорів юридичної особи мають такі самі обов'язки щодо відповідної юридичної особи та повинні діяти в інтересах цієї юридичної особи та всіх її власників (акціонерів, учасників).
- ❑ У відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, якщо юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження.

- ❑ Керівник банку (фідуціар) зобов'язаний діяти з урахуванням інтересів банку (тобто всіх його акціонерів та клієнтів), а не з особистих (приватних) інтересів. Від фідуціара завжди вимагається діяти добросовісно та безпристрасно. Фідуціар повинен бути чесним і не повинен вести справи в такий спосіб, що надає йому необумовлені вигоди або завдає шкоди інтересам клієнтів або акціонерів.
- ❑ З огляду на довірчий характер відносин між господарським товариством та його посадовою особою протиправна поведінка посадової особи може виражатись не лише в невиконанні нею обов'язків, прямо встановлених установчими документами товариства, чи перевищенні повноважень при вчиненні певних дій від імені товариства, а й у неналежному та недобросовісному виконанні таких дій без дотримання меж нормального господарського ризику, з особистою заінтересованістю чи при зловживанні своїм розсудом, прийнятті очевидно необачних чи марнотратних рішень.

- ❑ Вирішуючи питання відповідальності посадової особи перед юридичною особою, суд виходить з презумпції, що така посадова особа діяла в найкращих інтересах товариства; її рішення були незалежними та обґрунтованими; її фідучіарні обов'язки були виконані належним чином.
- ❑ Водночас спростування позивачем відповідної презумпції за одним з критеріїв свідчить про неналежне виконання своїх фідучіарних обов'язків відповідачами. У цьому разі вже відповідач зобов'язаний довести, що він діяв в інтересах товариства.

Постанова КГС ВС від 09.11.2023 у справі № 910/635/20

- Внаслідок неналежного виконання своїх службових обов'язків, відповідачі у справі спричинили нанесення шкоди АТ у сумі 15 938 891,02 грн, яка є сумою неповернутих та списаних у збиток коштів, за результатами укладення договору купівлі-продажу цінних паперів, і такі дії не були обґрунтовано необхідними, доцільними, добросовісними і розумними.
- Відсутність очевидної законної мети здійсненої активної спірної операції, її завідома збитковість, дозволяє дійти висновку про порушення відповідачами фидуціарних обов'язків, та те, що у спірних правовідносинах має місце протиправна поведінка відповідачів.

Шкода та її розмір

- ❑ Якщо банку завдано шкоди окремими діями певної особи, наприклад, шляхом знищення чи пошкодження речі, відчуження майна банку безоплатно або за заниженими цінами та в інших подібних випадках, то **розмір шкоди визначається залежно від безпосередніх наслідків таких дій** шляхом оцінки вартості втраченої речі чи зниження її вартості внаслідок пошкодження, вартості безоплатно відчуженого майна, різниці між ринковою ціною та ціною відчуження тощо.
- ❑ Якщо ж банку заподіяно шкоди не шляхом вчинення окремо визначених дій (бездіяльності), які мали наслідком знищення або пошкодження конкретної речі, втрату конкретних доходів чи подібні наслідки, а шляхом недотримання вимог законодавства, невжиття своєчасних заходів для запобігання настанню неплатоспроможності банку тощо, що призвело до зниження чистих активів банку, порушення нормативів, зокрема ліквідності та втрати банком стану платоспроможності, то розмір шкоди, завданої банку, оцінюється розміром недостатності майна банку для задоволення вимог усіх кредиторів, якщо не доведений більший розмір шкоди. Тобто у цьому **разі розмір недостатності майна банку для задоволення вимог усіх кредиторів є мінімальною оцінкою шкоди**, завданої банку.

Постанова ВП ВС від 25.05.2021 у справі № 910/11027/18, постанови КГС ВС від 21.07.2021 у справі № 910/12930/18, від 28.10.2021 у справі №910/9851/20, від 08.02.2022 у справі № 910/15260/18, від 09.11.2023 у справі № 910/635/20.

Причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою
та завданою шкодою

Причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою та завданою шкодою полягає у тому, що: 1) протиправна поведінка завжди передує в часі шкідливому результату, що настав; 2) шкідливий результат є наслідком саме цієї протиправної поведінки. Тобто слід довести, що протиправна дія чи бездіяльність заподіювача є причиною, а шкода, яка завдана особі, - наслідком такої протиправної поведінки.

Обставини прийняття відповідачами ризикованого рішення, внаслідок якого банком було втрачено грошові кошти, свідчать про існування прямого причинно-наслідкового зв'язку між рішенням керівництва банку та збитками, нанесеними банку.

Вина

- Цивільне законодавство в деліктних зобов'язаннях передбачає **презумпцію вини заподіювача шкоди**, яка полягає в тому, що наявність вини заподіювача шкоди не підлягає доведенню позивачем, а саме відповідач повинен довести, що в його діях відсутня вина у заподіянні збитків.
- **Спростування цієї вини** (у тому числі з підстав вини самого позивача в заподіяній шкоді) є **процесуальним обов'язком її заподіювача**, тобто відповідача у правовідносинах про відшкодування шкоди.

Щодо відсутності вини (умислу) відповідачів з огляду на відсутність вироку у кримінальному провадженні, Верховний Суд зазначає, що питання наявності між сторонами деліктних зобов'язань та цивільно-правової відповідальності за заподіяну шкоду перебуває у площині цивільних правовідносин потерпілого та заподіювача шкоди, що **не регулюються нормами КПК України**, а господарський суд самостійно встановлює наявність чи відсутність складу цивільного правопорушення, який став підставою для стягнення шкоди.

Позовна давність у спорах за позовом
ФГВФО до пов'язаних з банком осіб

- ❑ Розмір недостатності майна банку для задоволення вимог всіх кредиторів має бути виявлений ФГВФО на підставі затвердженого реєстру акцептованих вимог кредиторів та акта формування ліквідаційної маси банку шляхом відповідних розрахунків. Тому Велика Палата Верховного Суду відхиляє довід про те, що висновок щодо недостатності майна банку можна зробити тільки після завершення продажу всіх його активів (майна).
- ❑ Відповідно, у таких випадках перебіг позовної давності розпочинається з дня затвердження останнього з двох зазначених вище документів.

Постанова КГС ВС від 08.11.2023 у справі № 916/1489/22

Перед Верховним Судом у цій справі постали такі питання:

- чи підлягає застосуванню до спірних відносин норма щодо спеціальної позовної давності, передбачена ч. 7 ст. 52 Закону "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб", якщо відповідна норма набула чинності лише 05.08.2021 (дата набрання чинності Закону №1588-IX);
- з якого моменту починає перебіг позовна давність у випадку звернення Фонду з позовом не як ліквідатора Банку, а від власного імені в інтересах кредиторів Банку після його припинення як юридичної особи на підставі ч. 6 ст. 53 ГПК.

Постанова КГС ВС від 08.11.2023 у справі № 916/1489/22

- ❑ Моментом, коли починається перебіг позовної давності щодо шкоди, завданої Фонду та іншим колишнім кредиторам банку, є момент припинення банку як юридичної особи.
- ❑ Адже саме з цього моменту кредиторам банку, вимоги яких до банку не були задоволені, а погашені через недостатність майна банку, була завдана шкода (для них наступили негативні майнові наслідки). І саме з цього моменту у Фонду виникає право на позов від власного імені в інтересах колишніх кредиторів банку.

Постанова КГС ВС від 08.11.2023 у справі № 916/1489/22

Висновки Верховного Суду :

- ❑ Після припинення банку як юридичної особи Фонд вже не може звертатися як ліквідатор з позовом від імені банку про стягнення шкоди, завданої банку;
- ❑ Право Фонду звернутися до суду від власного імені в інтересах вкладників та інших колишніх кредиторів банку з позовом про стягнення шкоди з пов'язаних осіб банку прямо передбачено нормами чинного законодавства;
- ❑ Фонд та інші колишні кредитори банку можуть вважатися такими, що зазнали шкоди (втратили вклади чи право вимоги до банку) тільки після припинення банку як юридичної особи; саме з моменту припинення банку для них наступають наслідки протиправних дій керівників (посадових осіб) банку;
- ❑ Пов'язані з банком особи мають фідучіарні обов'язки не лише перед банком, але й перед його вкладниками, а тому протиправними діями пов'язаних з банком осіб може бути завдано шкоди і самому банку, і його кредиторам;
- ❑ Вкладники та інші кредитори банку не наділені правом самостійно звернутися з позовом до пов'язаних осіб банку за стягненням завданої шкоди, у їх інтересах має право діяти лише Фонд (такий позов має ознаки групового);
- ❑ Тільки після завершення ліквідаційної процедури (продажу активів) та припинення банку можна визначити точний розмір шкоди, завданої Фонду та іншим колишнім кредиторам банку.

Ухвала КГС ВС від 08.02.2024 у справі № 916/3724/21 про передачу справи на розгляд СП КГС ВС.

Відступ від висновків у справі № 916/1489/22 :

- ❑ саме з моменту припинення банку як юридичної особи, кредиторам, вимоги яких до банку не були задоволені, а погашені через недостатність майна банку, була завдана шкода (для них наступили негативні майнові наслідки);
- ❑ у спорі, де Фонд звертається з позовом до пов'язаних з банком осіб від власного імені в інтересах кредиторів банку, позовну давність слід відраховувати саме з моменту внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань запису про ліквідацію банку.

Ухвала КГС ВС від 08.02.2024 у справі № 916/3724/21 про передачу справи на розгляд СП КГС ВС

- ❑ Колегія суддів вважає, що негативні наслідки від неправомірних дій пов'язаних із банком осіб для кредиторів банку настають саме з моменту віднесення банку до категорії неплатоспроможних та запровадження у банку тимчасової адміністрації.
- ❑ Не погоджується із висновком Верховного Суду, наведеним у постанові від 08.11.2023 у справі № 916/1489/22 стосовно того, що кредитори банку не можуть вважатися особами, яким завдано шкоду у розмірі незадоволених вимог, допоки банк не буде припинений як юридична особа. І саме з моменту припинення банку як юридичної особи слід вважати, що кредиторам завдано шкоду та можна оцінити її розмір.

Верховний
Суд

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!